

A+

ARCHITECTUUR
IN BELGIË

254

JUNI - JULI 2015

**KLEINE GEMEENTEN,
GROTE PLANNEN
TECHNIEK VERHARDING
IN DE OPENBARE RUIMTE**

BEL € 12,50 . INT € 19,50
TWEEMAANDELIJKS | TICAS.D | BRUSSEL
KANTOOR VAN AFGIFTE BRUGGE X | PB733

9 771375 507012

links
Place Dauphine,
Parijs, 1607
rechts
Patrick Blanc,
verticale tuin,
Musée du quai
Branly, Parijs,
2005

© CHRISTIAN KIECKENS

In 1989 gaf een Publiek-Private Samenwerking de opdracht aan OMA-Rem Koolhaas voor een masterplan voor de 800 000 m² van wat Euralille zou worden. Het was een van die eerste grootschalige ontwikkelingen van stedelijke gebieden die grotendeels gelegen zijn aan knooppunten van mobiliteit en transport. Het zou tot nieuwe verdichtingsmodellen leiden; andere steden zouden volgen, voornamelijk in Nederland, met ontwikkelingen in Arnhem, Rotterdam, ... In het boek 'Stations Steden', uitgegeven door Eurostation in 2003, omschrijven Marc Dubois en Evert Lagrou de impact en neerslag van de projecten van deze dochtermaatschappij van de NMBS, waarin het station opnieuw centraal staat. Vooral de grotere steden in Vlaanderen die een inhaalmanoeuvre kregen toebedeeld, kwamen hierbij aan bod. De relance van binnenstedelijke gebieden zou ook onder Vlaams Bouwmeester Marcel Smets steeds meer aan belang winnen om dan vanaf 2010 te resulteren in een meer verdiepte aanpak met onderzoek in pilootprojecten onder leiding van het team van Peter Swinnen. De afgelopen tien jaar werd er dus enorm ingezet op de publieke ruimte en op een vernieuwde visie op randstedelijke situaties, mede door de toenemende bevolkingsdruk – 2030 is dichtbij. Ook Brussel maakt sinds enkele decennia kennis met 'Wijkcontracten', waarlangs gemeenten financiering ontvangen voor projectontwikkeling in de publieke ruimte. De nieuwe wind die door de grotere steden – de zogenaamde centrumsteden – woei, heeft nu ook de gemeenten bereikt. Ironisch genoeg midden in een periode van financiële crisissen en zware besparingen. Mede daardoor is de recentelijke ontvoogding geen sinecure. Voor veel gemeenten is het niet evident om een bepaald niveau aan te houden, omdat ze niet voorbereid zijn op allerlei manipulaties van buitenaf en/of niet voldoende slagkracht en medewerkers hebben om hun het hoofd te bieden. Behalve in de gemeentes die

direct gelinkt zijn met het Brusselse, gaat lokale politiek geregeld hand in hand met onmacht, onder invloed van de financiering en subsidiëring door de overheid, de inbreng en eisen van de NMBS en De Lijn, en de samenwerking met private partners die zich toespitsen op woon- en kantoorprogramma's die steeds meer evolueren tot monofunctionele woonprojecten. Los hiervan zorgt ook de nieuwsoortige aard van de ontwikkelingen op voormalige industriële sites in stedelijke gebieden voor problemen: welke densiteit kan een project aan, wat is echt duurzaam, welke skyline en beeldkwaliteit zijn geschikt voor de locatie? Mons 2015 is het levende bewijs van hoe bepaalde minder opzichtige architecturen meer met stedelijke constanten te maken hebben dan het plotse overgewicht van een geforceerd Bilbao-effect. Daar sta je dan als stad: kies je voor een geleidelijk, 'natuurlijk' proces, of toch voor het architectuurtoerisme en de citybranding en -marketing? In Luik kennen ze het antwoord ondertussen: daar dringt een absurd opzichtige 'landmark' zelfs het station van Calatrava in de vergeethoek. Financiële crisis zei u? En toch: hoe lang nog kunnen grote gemeenten en kleine steden verder surfen op het elan dat zo'n twintig jaar geleden werd ingezet? Hoe boksen zij op tegen beperkingen, teruggeschroefde budgetten, winstdervingen, politiek getouwtrek, ...? De projecten en auteurs die in dit nummer van A+ aan bod komen, werden geselecteerd door de leden van de redactiecommissie. A+254 biedt een veelzijdig beeld van de inbreidingsoperaties en uitgebreide samenwerkingsverbanden die in Belgische gemeenten steeds vaker aan de orde zijn. Geen grootste manoeuvres, maar daarom des te meer bruikbare visies voor de publieke en stedelijke ruimte.

Christian Kieckens, Géraldine Michat en Thomas Martin

ARCHITECTUUR IN BELGIË

KLEINE GEMEENTEN, GROTE PLANNEN

30 **Gemeenten en subsidies**

tekst Joris Demoor,
Lee Christopher Roland,
Géraldine Michat

32 Aalst **Architecturale scènes uit de voorstad**

tekst David Peleman

38 Molenbeek **Hefboomeffect**

tekst Jean-Philippe De Visscher

44 Deinze **Ontward weefsel**

tekst Thomas Cattrysse

50 Lommel **De langzame metamorfose**

tekst Oswald Devisch,
Roel De Ridder

56 Schaarbeek **Stedelijke acupunctuur**

tekst Lee Christopher Roland

62 Genk **Groene netwerkstad**

tekst Thomas Martin

66 Seraing **Waar blijft de feniks?**

tekst Françoïis Schreuer

A+

ARCHITECTUUR
IN BELGIË

254

6 **ACTUEEL**

OPINIE

12 Blankenberge
24 Charleroi

POËZIE

20 Peter Verhelst

COLUMN

26 Martin van Schaik

70 **TECHNIEK**

Stadsvloer, Sint-Niklaas
tekst Kristof Van Impe

72 **MATERIAAL**

Verhardingen in de publieke ruimte
tekst Filip Lagiewka,
Tomy Hoedelmans

76 **VLAAMS BOUWMEESTER**

Dilbeek – De kentering
tekst Sara Vermeulen

82 **CELLULE ARCHITECTURE**

Verleden en toekomst verzoenen
tekst Véronique Leroy

88 **PRODUCT**

96 **BOEK**

102 **STUDENT**

GEMEENTEN “De sleutel voor het welslagen van een project ligt in het voorrang geven aan de openbare ruimte.”

[Jean-Philippe De Visscher]

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
Ernest Allardstraat 21/3 – B-1000 Brussel
TEL +32 2 645 79 10 | secretariaat@a-plus.be
www.a-plus.be

REDACTIE

HOOFDREDACTIE Christian Kieckens
Thomas Martin, Géraldine Michat
EINDREDACTIE NEDERLANDS Thomas Martin
EINDREDACTIE FRANS Géraldine Michat
VORMGEVING Studio van Son
VERTALING Marina Festré, Alain Kinsella,
Wouter Meeus, Martine Wezenbeek,
Antoon Wouters

REDACTIECOMMISSIE

Arlette Baumans, Francis Catteeuw, Benoit Moritz,
Adrien Verschuere, Agnieszka Zajac
VOORZITTER Ward Verbakel

BOZAR ARCHITECTURE

COÖRDINATIE Marie-Cécile Guyaux

A+ IS EEN PUBLICATIE VAN ICASD VZW

Informatiecentrum voor Architectuur,
Stedenbouw en Design | secretariaat@a-plus.be
DIRECTIE Laurence Jenard

RAAD VAN BESTUUR

VOORZITTER Maarten Delbeke
VICEVOORZITTER Chantal Vincent
SECRETARIS Benoit Moritz
LEDEN Dag Boutsen, Sylvie Bruyninckx,
Paul Dujardin, Marie Pok, Pierre Van Assche,
Piet Van Cauwenberghe, Eddy Vanzielegem,
Ward Verbakel, Philémon Wachtelaer

FONDSSENWERVING

Sabrina Marinucci
sabrina.marinucci@a-plus.be

COMMUNICATIE

Shendy Gardin

COPYRIGHT ICASD

De verantwoordelijkheid voor de gepubliceerde artikels berust uitsluitend bij de auteurs. Alle rechten voor het (zelfs gedeeltelijk) reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden voor alle landen.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Maarten Delbeke
Ernest Allardstraat 21/3 – B-1000 Brussel

PUBLICITEITSREGIE A+MEDIA

Rita Minissi | rita.minissi@mima.be
TEL +32 2 332 37 82 FAX +32 2 332 37 83
Ernest Allardstraat 21/3 – B-1000 Brussel

DRUKKERIJ

Die Keure, Brugge

ADVERTEERDERS

ARCHITECTS' HOUSE | ATOUT FRANCE | BEGA | BIM |
BITUBEL | BMW | BOZAR | DESIGN SEPTEMBER |
DURAVIT | FOAMGLAS | GRAND HORNU | HESS |
HOLCIM | HOYEZ | KORATON | LIBERT PAINTS | PREFEA |
BELGISCHE PRIJS FAB | PLUS MIES VAN DER ROHE |
PROJECT CITY | RENSON | SAINT GOBAIN GLASS |
SERVIBO | TECNO ART | TRIFLEX | UITRUSTING SCHREDER |
VELUX | WIENERBERGER

A+ is lid van het CIM (Centrum voor Informatie over Media) dat instaat voor de controle op oplage en verspreiding.

cim gemiddelde
oplage 2012-13:
14.800
CONTROLE
2013 exemplaren
ISSN 1375-5072

UPP Lid van
de Unie van
de Uitgevers
van de
Periodieke Pers

Uit respect voor het milieu kiest A+ voor een drukkerij in België. Anderzijds wordt het tijdschrift gedrukt op FSC®-gecertificeerd papier, met plantaardige inkt en alcoholarme (5%) verdunningsmiddelen. Alle wasmiddelen zijn biologisch afbreekbaar. Het cellofaan waarin A+ verpakt wordt voor verzending, is recycleerbaar.

FÉDÉRATION WALLONIE-BRUXELLES

Met steun van de Vlaamse overheid

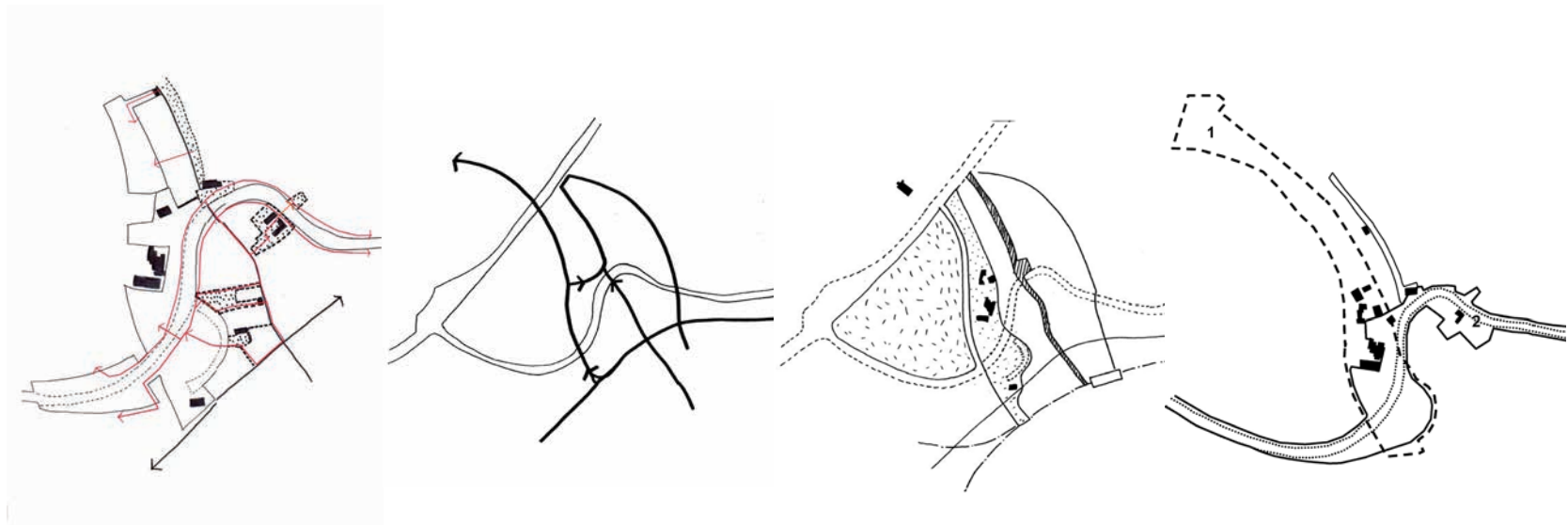
folio ARCHITECTEN – adreswijzigingen: gelieve door te geven aan secretariaat@a-plus.be
MAGAZINES MET CULTUUR
CETTE PUBLICATION EST ÉGALEMENT ÉDITÉE EN FRANÇAIS

Marie-José Van Hee
en Robbrecht en
Daem architecten,
heraanleg van de
openbare ruimte,
Deinze, 2012
(→ p. 44)

KLEINE GEMEENTEN, GROTE PLANNEN

DEINZE ONTWARD WEEFSEL

TEKST Thomas Cattrysse

Wie met de trein in Deinze halt houdt, krijgt een stadsgezicht voorgeschoteld dat niet anders omschreven kan worden dan typerend voor een Belgische middelgrote stad: een ongepland weefsel zonder vista's, 'landmarks' of enig ander postkaartwaardig uitzicht. Niet abnormaal, aangezien België geruime tijd geen architectuurcultuur kende, laat staan een planningscultuur. De eerste Belgische wetgeving op de ruimtelijke ordening, de 'Wet op de Stedenbouw' dateert dan ook pas van 29 maart 1962. Bovendien lopen realiteit en beleid zelden synchroon, met als gevolg dat we tot op vandaag in een verhakeld weefsel blijven rondploeteren.

Alle begin is moeilijk

Om verandering teweeg te brengen binnen dergelijke ruimtelijke context is een betere afstemming van beleid en realiteit nodig. Die boodschap is in Deinze doorgedrongen. In 2007 ging de bal aan het rollen toen de Vlaamse regering het door de stad en private ontwikkelaar NV Dossche ingediende stadsvernieuwingsproject 'de Molens' afkeurde wegens "te veel bedacht vanuit het eigen projectgebied en onvoldoende verankerd aan de nabijgelegen Leie en potentieel te

vernieuwen delen in de stad." (Filip Vanhaverbeke in 'Stadsvernieuwing in Deinze', Youtube) Het project werd wel als een aanleiding tot verdere studie beschouwd. Er werd een subsidie toegekend aan Deinze voor een conceptstudie. Dit bood de mogelijkheid om een extern deskundige, in dit geval uapS (→ A+235 → A+240), in te schakelen in de zoektocht van de stad naar meer samenhang. Tijdens deze conceptstudie werd al snel duidelijk dat de stad grotere ambities koestert dan louter het project 'de Molens'. Het onderzoeksgebied werd dan ook verbreed tot de volledige stad, inclusief de dorpen Vinkt, Meigem, Gottom, Grammene en Astene. Uit de analyses van uapS kunnen enkele belangrijke concepten gedistilleerd worden. Zo wordt voorgesteld dat Deinze de Leie niet langer de rug mag toekeren maar de rivier net tot ruggengraat en gezicht van de stad moet maken. De meander in het centrum van de stad wordt een structurend en verbindend element voor de verschillende soorten ruimtes en het ruimtegebruik rondom. Daarnaast wordt ook het idee van stedelijke 'kamers' tot leven geroepen. Het weefsel wordt ontward in deelgebieden die elk op hun manier aangekleed en (her)ingericht kunnen worden. De

studie kan gelezen worden als een masterplan waarin de intenties van de stad hand in hand gaan met de mogelijke kwaliteiten en noodzakelijke ingrepen voor verbetering van de huidige knelpunten. Kortom, een plan voor de toekomstige ontwikkeling van 'Deinze, centrum aan de Leie'.

Deinze 2020

Wat het beleid van Deinze echter tot voorbeeld voor andere maakt, is de cruciale fase hierna. Een masterplan mag niet louter een wensbeeld blijven maar moet kunnen uitgroeien tot een efficiënt bouwplan. Hiervoor heeft de stad zich opmerkelijk proactief opgesteld. In de zomer van 2007, kort na het beëindigen van de studie, wordt het masterplan gepresenteerd op een tentoonstelling in het Huis van Thuyne op de markt van Deinze. Daar wordt het concept 'Deinze 2020' gelanceerd. Veel inwoners komen een kijkje nemen naar hoe de toekomst er zou kunnen uitzien. Zo ontstaat bij de bevolking geleidelijk een draagvlak voor het project.

Met het aanbreken van de nieuwe legislatuur is ook een nieuw programma aan de orde. In het zog van het enthousiasme na de tentoonstelling besluit het college sterk in te zetten

"Een masterplan mag niet louter een wensbeeld blijven maar moet kunnen uitgroeien tot een efficiënt bouwplan."

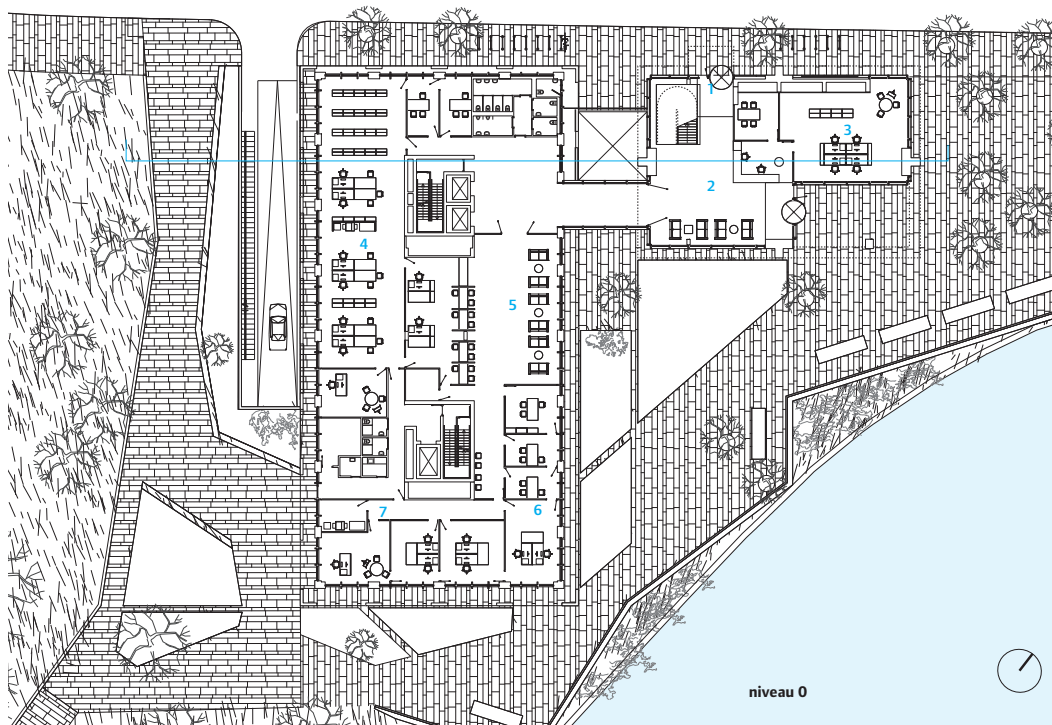
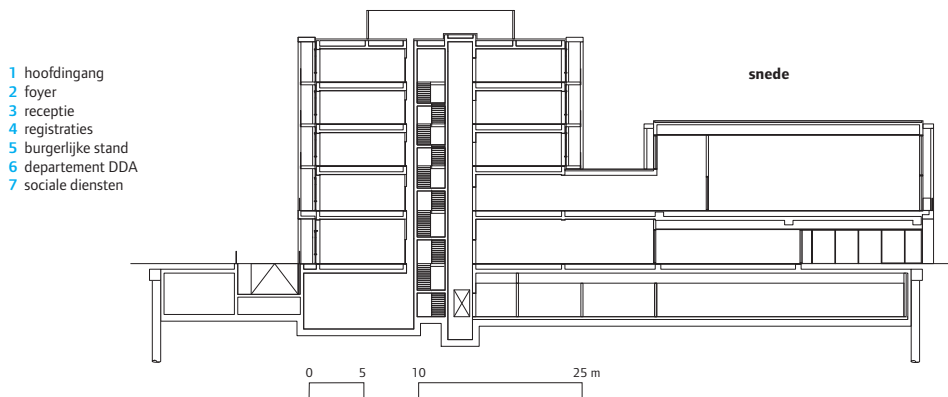
Met een conceptstudie van uapS op zak, en de wil om tijd te steken in de goede voorbereiding van projecten, lukt het Deinze om zichzelf de 21e eeuw binnen te loodsen.

uapS

Deinze | 2012 (oplevering publieke ruimtes)
PROGRAMMA masterplan publieke ruimtes rond de Leie, in het kader van de strategische stadsplanning voor toekomstige ontwikkeling in de stad
BOUWHEER Stad Deinze
LANDSCHAPSARCHITECT Bureau Bas Smets
OPPERVLAKTE 153 ha
www.uaps.net

op het project. Deinze 2020 wordt vertaald in beleidsdoelstellingen en actieplannen die in het meerjarenplan van de stad opgenomen worden. Het project wordt nu ook financieel getoetst. Een meerjarenplan moet namelijk voldoen aan de regelgeving betreffende de beleids- en beheerscyclus (BBC). Dit betekent o.a. dat beleid en financiering samen moeten bekeken worden en dat over een termijn van zes jaar niet meer mag uitgegeven worden dan de inkomsten. Aldus is het voor de stad belangrijk het masterplan op te splitsen in

Tony Fretton Architects en Bureau Bouwtechniek

Deinze | april 2016

PROGRAMMA dienstencentrum

PROCEDURE openbare aanbesteding

na Open Oproep **BOUWHEER** Stad Deinze

ALGEMEEN AANNEMER | **RUWBOUW** Strabag

STABILITEIT | **TECHNIEN** | **EPB** VK Engineering

AKOESTIEK Venac **SCHRIJNWERK** Hurks gevel-

techniek **GEVEL** Allard & Fils **ELEKTRICITEIT**

Cofely Fabricom **VERWARMING** Naessens HVAC

BIJZONDERE MATERIALEN *gevelsteen*

Ceppo di Grè, Marini Marmi **OPPERVLAKTE**

8100 m² **BUDGET** 13 500 000 euro

(excl. btw en erelonen)

www.tonyfretton.com | www.b-b.be

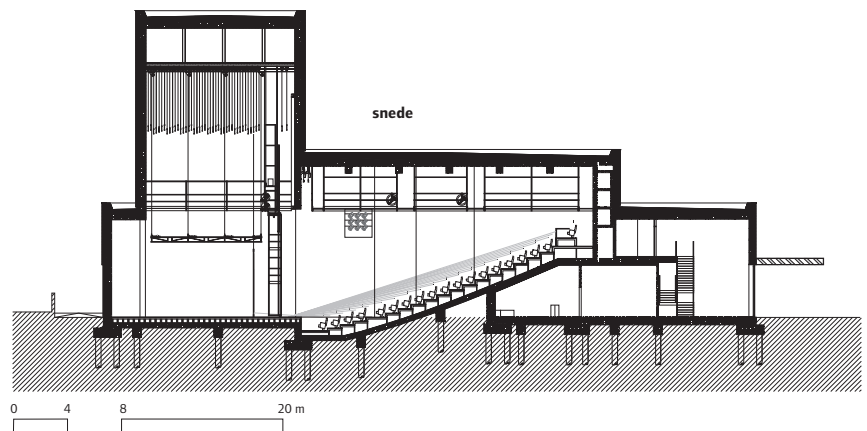

deelplannen en deze te spreiden over de tijd. Eerst is de publieke ruimte in het stadscentrum en de dorpskernen aan de beurt, omdat deze projecten relatief beheersbaar zijn en er zo op korte termijn kan aangetoond worden dat de ambities realistisch zijn. Het Sint-Poppoplein, ontworpen door Marie-José Van Hee en Robbrecht & Daem, die later ook de markt zullen heraanleggen, wordt als eerste opgeleverd. Het elegante plein tussen kerk en Leie zet meteen de toon voor verdere ontwikkelingen.

EEN STAD IS ALTIJD IN VERANDERING, DAAROM WORDT GETRACHT AL TE BINDENDE RUP'S TE VERMIJDEN.

TRANS en V+

Deinze | lente 2018

PROGRAMMA theater met toneeltoeren, zaal voor 450 personen en polyvalente zaal

PROCEDURE Open Oproep **BOUWHEER**

Stad Deinze **STABILITEIT** Ney & Partners

TECHNIEKEN Studiebureau Boydens, Theateradvies (ontwerp theatertechniek)

EPB Studiebureau Boydens **AKOESTIEK**

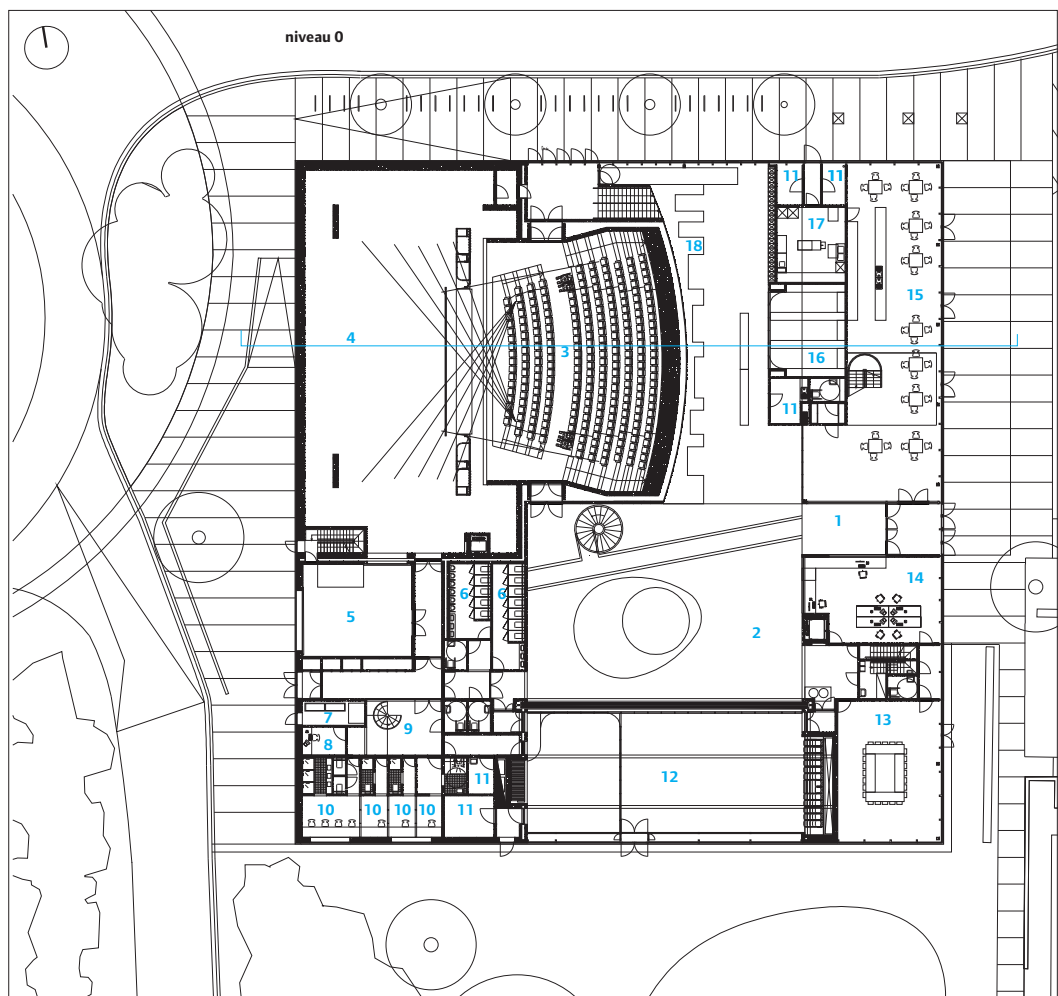
Daidalos Peutz **OPPERVLAKTE** 3500 m²

BUDGET 7 500 000 euro

(excl. btw en erelonen)

www.transarchitectuurstedebouw.be

www.vplus.org

- 1 inkom
- 2 foyer
- 3 grote zaal
- 4 coulissen
- 5 laad- en loszone
- 6 sanitair
- 7 tellerlokaal
- 8 technisch personeel
- 9 artiestenfoyer
- 10 loges
- 11 berging
- 12 grote polyvalente zaal
- 13 kleine polyvalente zaal
- 14 frontoffice
- 15 cafetaria/bar
- 16 vestiaire
- 17 keuken
- 18 zitmeubel

Geïntegreerde projecten

Om het kwaliteitsniveau hoog te houden laat de stad zich bijstaan door een kersvers 'stadsvernieuwingsteam', een groep van diverse deskundigen die optreedt als adviserend orgaan. Voor de drie nieuwe publieke gebouwen die de stad gaat realiseren – DC Leiespiegel, CC Leitheater en de kunstacademies – wordt zelfs nog een stap verder gegaan door de selectie van architecten te organiseren via Open Oproepen. Om het onderste uit de kan te halen, werkt de stad op voorhand hard aan het scherpstellen van haar doelstellingen, om zo tot de juiste projectdefinitie te komen. Hierbij tracht ze wel steeds om de architecten niet in een keurslijf te dwingen. "Een te streng vastleggen van de regelgeving is jezelf op lange termijn klemrijden" luidt het bij de dienst stedenbouw. Een stad is altijd in verandering, daarom wordt getracht al te bindende RUP's te vermijden ten voordele van meer flexibele ambitienota's en richtlijnen.

De stad staat dan ook open voor alternatieve voorstellen. Tijdens de architectuurwedstrijd voor het Cultuurcentrum bleek bijvoorbeeld als snel dat de voorgestelde site wellicht niet ideaal was. Als uiteindelijke winnaar kwam het ontwerpteam Trans architectuur | stedenbouw en V+ uit de bus. Opmerkelijk is dat zij het gebouw op een volledig andere site plaatsten. De vele voordelen konden de stad ervan overtuigen het project wel degelijk op die nieuwe locatie te realiseren.

Dit betekent evenwel niet dat de stad de regie uit handen geeft. Sterker nog, ze is zich net heel bewust van haar bemiddelende positie. Het meerjarenplan spreekt van een "geïntegreerde stads- en dorpskernvernieuwing". Dit houdt in dat de projecten benaderd worden vanuit hun (veranderende) context. Concreet betekent dat: schaaloverschrijdend denken over alle fasen van het bouwproject.

Er werd bij de verdeling van de projecten in de tijd dus ook rekening gehouden met mogelijke synergieën op termijn. In het geval van het Dienstencentrum werd bijvoorbeeld al vanaf het begin de optie open gehouden om er ook het OCMW of andere dienstfuncties in onder te brengen. In het ontwerp van Tony Fretton (→ A+235 → A+244) is hier rekening mee gehouden. Twee klassieke rechthoekige blokken van verschillende proporties vormen het bouwvolume. In het ene, het 'Administratief Centrum', wordt plaats geboden aan het wisselend programma door middel van een rationele draagstructuur bestaande uit twee centrale kokers met utilitaire functies, omringd door een open en flexibel in te vullen kantoorlandschap. In het andere blok, 'De Raadzaal', is dan weer het minder flexibel programma gehuisvest. Dit kleinere paviljoen vormt het belangrijkste

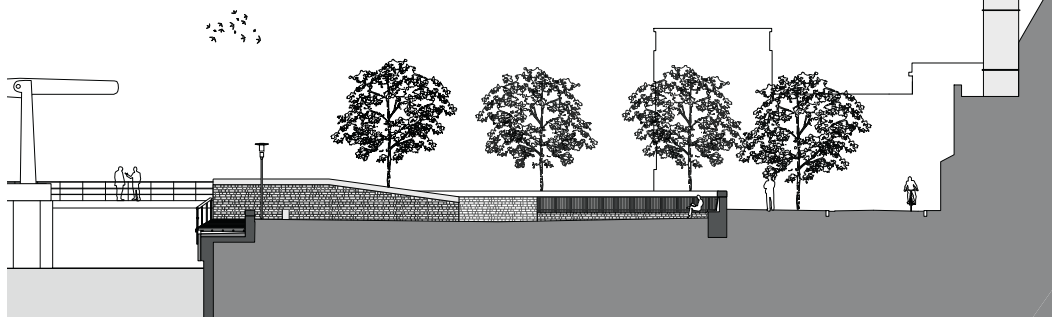
gezicht van het gebouw. Maar ook op kleinere schaal worden acties ondernomen die het geïntegreerd denken van de stad illustreren, zoals de aanleg van een glasvezelkabel tussen alle stadsgebouwen.

Kleinschaligheid troef

Wie zich bezighoudt met ruimte raakt onvermijdelijk ook aan vele, zoniet alle, andere domeinen. En vice versa hebben maatschappelijke opgaven quasi altijd op een of andere manier wel een ruimtelijke impact. Zo is mobiliteit niet louter een technische aangelegenheid van de bevoegde dienst, maar eveneens een ruimtelijke aangelegenheid waarover de dienst stedenbouw zich moet kunnen buigen, of vraagt vergrijzing niet enkel om meer zorgdiensten maar ook om aangepast wonen. In de stadsvernieuwingprojecten vallen

architectuur en stedenbouw samen met het vervullen van de behoeften van de inwoners. Ondanks haar schaal en eerder getemperde stedelijkheid wordt Deinze hier evenzeer als een grootstad voorwerp van een architecturaal en stedenbouwkundig discours. Bovendien heeft de middelgrote stad een grote troef: net door haar beperkte schaal is kennis nog sterk gebundeld en kan dialoog er vaak vlot verlopen. Deinze 2020 bewijst dan ook niet alleen het belang van een aangepast beleid, maar toont ons eveneens het potentieel van architectuur in een context die door velen op het eerste gezicht als minder interessant of spannend beschouwd wordt.

Dit artikel kwam tot stand in navolging van een interview met Peter Coppens, hoofd van de stedenbouwkundige dienst van Deinze.

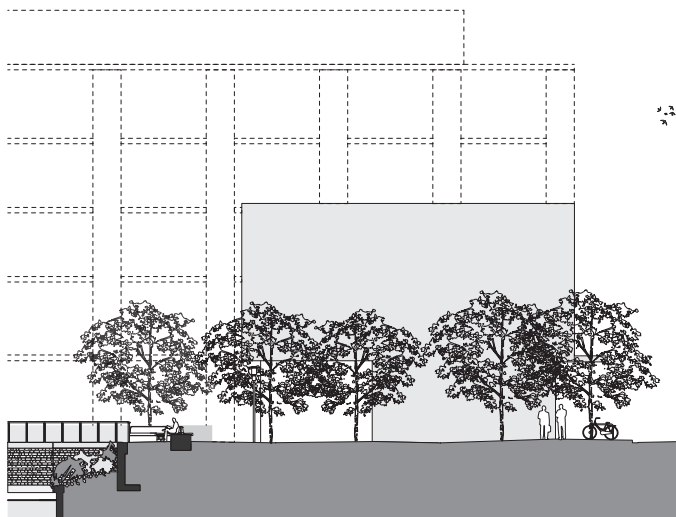

snede AA'

snede BB'

snede CC'

Marie-José Van Hee architecten en Robbrecht en Daem architecten stonden in voor de heraanleg van de markt (B), het kerkplein (A) en de Leiedam (C)

DEINZE HEEFT EEN GROTE TROEF:
DOOR ZIJN BEPERKTE SCHAAL IS KENNIS
NOG STERK GEBUNDELD EN KAN DE
DIALOOG VLOT VERLOPEN.

© FREDERIK VERCRUYSE

© MARTIN DE BAEDERMAEKER

**Marie-José Van Hee architecten en
Robbrecht en Daem architecten**

Deinze | februari 2011 – februari 2012

PROGRAMMA heraanleg publieke markt, Sint-Poppoplein en Leieboorden met aanlegsteiger
PROCEDURE openbare opdracht, voorafgaande wedstrijd **BOUWHEER** Stad Deinze

KLEURPLEINEN Benoît Van Innis

ALGEMEEN AANNEMER

Sint-Poppoplein en Leieboorden Stadsbader
markt ASWEBO *luifel* ARBUCO

STABILITEIT Studiebureau Engitop

OPPERVLAKTE 25 110 m²

BUDGET Markt en Leiedam

6 033 057 euro (excl. btw)

www.mjvanhee.be

www.robbrechtendaem.com